

CONSPECTVS SIGLORVM

- F Marcianus Florentinus 223, saec. XI/XII (F² septem folia saec. XIV/XV supplevit)
 Laurentianus 36.12, saec. XI/XII (1.1—12.298) [Ehwald hunc λ , Magnus et Lafaye 1 nominaverunt]
 Marcianus Florentinus 225, saec. XI ex. (1.1—14.830)
 Neapolitanus Bibl. Naz. IV. F. 3, saec. XI/XII (1.1—14.851. N² = correcturae saec. XII ex.; N³ = correcturae saec. XIII; N⁴ = correcturae saec. XIV et XV; n = librarii qui librum 15 confecerunt)
 Parisinus lat. 8001, saec. XII (P² = correcturae manus paulo recentioris; P³ = correcturae saec. XIII/XIV)
 S Spirensis nunc maximam partem deperditus, saec. XII ex. (Langemann in unum Heinsii 3.506—4.786 et 6.439—12.278 contulit, quaternio ex Spirensi separat^{us} (= Fragmentum Hauniense S. 56) solus nunc exstat; praebet 9.324—10.707)
 U Vaticanus Urbinas 341, saec. XI/XII (U² = correcturae saec. XII ex.; U³ = correcturae et redintegrations librorum 1, 4, 15 saec. XIII; U⁴ = correcturae saec. XIV et XV)
 W Vaticanus lat. 5859, anno 1275 exscriptus (W² = correcturae manus paulo recentioris; W³ = correcturae saec. XIV; W⁴ = correcturae saec. XV)

II FRAGMENTA

- α Bernense Bibl. Civ. 363, saec. IX ex. (1.1—199, 304—309, 773—779, 2.1—22, 3.1—56) [Ehwald hunc b nominavit]
 β Londinense Mus. Brit. Add. 11967, saec. X (2.833—3.510, 4.292—5.389, 5.588—6.411) [Ehwald hunc B nominavit]
 ϵ Londinense Mus. Brit. Harleianum 2610, saec. X ex. (1.1—3.622) [Ehwald hunc A nominavit]
 λ Lipsiense Bibl. Civ. 48, saec. IX ex. (3.131—292)
 π Parisinum lat. 12246, saec. IX ex. (1.81—193, 2.67—264)
 ν Vaticanum Urbinas 342, saec. X (5.483—6.45, 7.731—8.104)
 ϵ Caesenas, aetatis incertae (contulit Heinsius. 9.235—11.169, 13.1—403)

III CODICES QVI AVXILIO SVNT

- a Londinensis Mus. Brit. King's 26, saec. XI [Magnus hunc x nominavit]
 d Laurentianus Acquisiti e Domi 434, saec. XII (2.320—13.484)
 e Erfordensis Bibl. Ampl. fol. 1, saec. XII ex. [Ehwald hunc e nominavit]
 h Hauniensis S. 2008, saec. XII/XIII
 o Vaticanus Ottobonianus lat. 3313, altera columna in codice Vergiliano saec. XII addita (1.1—7.865)
 p Heidelbergensis Palatinus 1661, saec. XII/XIII (1.1—15.631)
 r Vaticanus lat. 11467, saec. XII
 s₁ Laurentianus Strozianus 121, saec. XII in.
 s₂ Laurentianus Strozianus 120, saec. XII ex.
 t Tegernseensis mutilatus (Monaensis Cln. 29007), saec. XII [Magnus hunc τ nominavit]
 v Vaticanus lat. 1593, saec. XII

Plan. versio Graeca circa 1300 a Maximo Planude confecta

XXVIII

P. OVIDI NASONIS METAMORPHOSEON
 LIBER PRIMVS

In nova fert animus mutatas dicere formas
 corpora: di, coeptis (nam vos mutastis et illa)
 aspirate meis primaque ab origine mundi
 ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

S Ante mare et terras et, quod tegit omnia, caelum
 unus erat toto naturae vultus in orbe,
 quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles
 nec quicquam nisi pondus iners congestaque eodem
 non bene iunctarum discordia semina rerum.
 nullus adhuc mundo praebat lumina Titan,
 nec nova crescendo reparabat cornua Phoebe,
 nec circumfuso pendeat in aere tellus
 ponderibus librata suis, nec brachia longo
 margine terrarum porrexerat Amphitrite,
 utque erat et tellus illic et portus et aër,
 sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
 lucis egens aër: nulli sua forma manebat,
 obstabatque aliis aliud, quia corpore in uno
 frigida pugnant calidis, umentia siccis,
 mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

5—25 hunc locum respexit *Lactantius Div. Inst.* 2.8.8. *Zeno Veronensis Tractatus* 1.7 || 11, 19, 25 hoc versus imitatur *Eobasis Capitivi* 722—4 || 13—14 (brachia ... margine) *Charisius Ars Gramm.* 1 (*Keil* I 65) || 15 (quaeque fugit tellus ... aër) *Porphyrio ad Horatium* c. 3.4.29 || 19—20 (frigida ... pondus) *Isidorus Orig.* 1.36.21; locum etiam imitatur *Orientalis Commonitorium* 1.603
 [1—75 α ELMNPPUW] 2 conceptis α | vos| di α EP³ | illa e²Lejay' illas
 A || 8 om. α || 14 amphitrite U³ amphiritas A || 15 utque α h utqua eEL U³ at qua
 W quaque F²M (in ras) PW (in marg.) atque N | erat et tellus| erat tellus α ubi
 erat tellus N | aer α L Weh aether eA || 18 corpora in unum e

Hanc deus et melior litrem natura diremit;
nam caelo terras et terris absceidit undas
et liquidum spisso secrevit ab aëre caelum;
quæ postquam evolvit caecoque exemit acervo,
25 dissociata locis concordi pace ligavit.

igneâ convexi vis et sine pondere caeli
eminevit summaque locum sibi fecit in arce;
proximus est aër illi levitate locoque,
densior his tellus elementaque grandia traxit
30 et pressa est gravitate sua; circumfluvus umor
ultima possedit solidumque coerevit orbem.

Sic tibi dispositam, quisquis fuit ille deorum,
congeriem secuit sectamque in membra redegit,
principio terram, ne non aequalis ab omni
35 parte foret, magni speciem glomeravit in orbis;
tum freta diffudit rapidisque tumescere ventis
iussit et ambitæ circumdare litora terrae.
addidit et fontes et stagna immensa lacusque
fluminaque obliquis cinxit declivia ripis,

40 quæ diversa locis partim sorbentur ab ipsa,
in mare perveniunt partim campoque recepta
liberioris aquæ pro ripis litora pulsant.

iussit et extendi campos, subsidere valles,
fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes;
45 utque duæ dextra caelum totidemque sinistra
parte secant zonæ, quinta est ardentior illis,
sic onus inclusum numero distinxit eodem
cura dei, totidemque plagæ tellure premuntur.

quarum quæ media est, non est habitabilis aestu;
50 nix tegit alta duas: totidem inter utrumque locavit
temperiemque dedit mixta cum frigore flamma.

²² (nam caelo ... undas) *Mico Exempli Div. Auct. 151* || ³⁷ (iussit ... terrae) *Priscianus 10.56 et 11.33; etiam Mico in opere prosodico, PLAC 3.272, 280, 283* || ^{43—44} (iussit ... montes) *Lact. Div. Inst. 2.5.1*

[^æ *ELMNPUsW*] ²³ aethere *eMW* || ²⁴ diremit *e* || ²⁵ locavit ^α ¹ || ²⁷ fecit ^α *eMW* legit *A* || ²⁹ hic ^α || ³⁰ sui *F²Us²eh* || ³¹ ultima, extrema, *Bentley* || ³³ coegit ^α || ³⁶ tunc *F²M* | diffudit *A* diffundit ^α diffundi *Heinsius* || ⁴¹ partim partimque *eP* | recepto ^α || ⁴³ valles subs. campos ^α || ⁵⁰ inter utrumque *duo Leidenses (Burnmann)* in utrumque ^α inter utramque *A*

imminet his aër; qui quanto est pondere terrae,
pondere aquæ levior, tanto est onerosior igni.
illuc et nebulas, illic consistere nubes

55 iussit et humanas motura tonitrua mentes
et cum fulminibus faecientes fulgora ventos.
his quoque non passim mundi fabricator habendum
aëra permisit; vix nunc obstititur illis,

cum sua quisque regant diverso flamma tractu,
60 quin lamient mundum: tanta est discordia fratrum.

Eurus ad Auroram Nabataeque regna recessit
Persidaeque et radiis iuga subdita matutinis;
vesper et occiduo quæ litora sole tepescunt
proxima sunt Zephyro; Scythiam Septemque triones
65 horifer invasit Boreas; contraria tellus
nubibus adsiduis pluviaque madescit ab Austro.
haec super inposuit liquidum et gravitate carentem
aethera nec quicquam terrenæ faecis habentem.

Vix ita limibibus dissepserat omnia certis,
70 cum, quæ pressa diu fuerant caligine caeca,
sidera coeperunt toto effervere caelo;
neu regio foret illa suis animalibus orba,
astra tenent caeleste solum formæque deorum,
cesserunt nitidis habitandæ piscibus undae,
75 terra feras cepit, volucres agitabilis aër.

76 Sanctius his animal mentisque capacius altae
deerat adhuc et quod dominari in cetera posset:
natus homo est, sive hunc divino semine fecit
ille opifex rerum, mundi melioris origo,

⁵⁵ (et humanas ... mentes) *Seneca N. Q. 2.1.2* || ⁵⁷ (mundi fabricator) *hunc locum respicit Lact. Div. Inst. 1.5.13, Epit. 3.5* || ^{61—66} (Eurus ... proxima sunt Zephyris ... Austro) *Seneca N. Q. 5.16.1* || ⁶⁴ (Scythiam ... triones) *Dionysius Ars Gr. (Kell I 436)* || ^{76—78} (sanctius ... natus homo est) *Lact. Div. Inst. 2.8.64* || ⁷⁹ (opifex rerum) *hunc locum respicit Lact. Div. Inst. 2.5.1, Epit. 3.5, etiam Paulinus Nolanus c. 5.8 et Arator Act. Agost. 2.472*

[^{76—80} ^æ *ELMNPUsW*] ⁵³ om. *N* | igne *eF²N³e* || ⁵⁶ fulgora ^α frigora *A* || ⁵⁹ regant *MW¹* regat *eA* | rotat—fulmina ^α || ⁶⁴ trionem *MNP¹Us* || ⁶⁶ pluviaque *Gilbert* pluvioque *A* || ⁶⁸ aera *N* || ⁶⁹ vix ea *I¹M* atque ea ^α | dissepserat *Merkel* dissepserat ^α dissepserat *N* dissepserat *A* || ⁷⁰ tum *M* | quaeque diu pressa *eUs* | fuerant caligine caeca (multa *N*) ^α *N* massa latere sub (illa *MPWUs* ipsa *eF²I²e*) *A* || ⁷¹ fervescere *IUs* || ⁷² animalibus *Heinsius* || ⁷⁶ incipit *U¹* || ⁷⁷ possit *N* || ⁷⁹ origo] imago *h*

80 sive recens tellus seductaque nuper ab alto
 aethere cognati retinebat semina caeli;
 quam satius Iapeto mixtam pluvialibus undis
 finxit in effigiem moderantum cuncta deorum,
 pronaque cum spectent animalia cetera terram,
 85 os homini sublime dedit caelumque videre
 iussit et erectos ad sidera tollere vultus.
 sic, modo quae fuerat rudis et sine imagine, tellus
 induit ignotas hominum conversa figuras. **L**
89 Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo,
 90 sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.
 poena metusque aberant nec verba minantia fixo
 aere legebantur nec supplex turba timebat
 iudicis ora sui, sed erant sine vindice tuti.
 nondum caesa suis, peregrinum ut viseret orbem,
 95 montibus in liquidas pinus descenderat undas,
 nullaque mortales praeter sua litora norant.
 nondum praecipites cingebant oppida fossae,
 non tuba directi, non aeris cornua flexi,
 non galeae, non ensis erat: sine militis usu
 100 mollia securae peragebant otia gentes.
 ipsa quoque immunis rastroque intacta nec ullis
 saucia vomeribus per se dabat omnia tellus,
 contentique cibus nullo cogente creatis
 arbuteos fetus montanisque fraga legebant
 105 cornaque et in duris haerentia mora rubetis
 et, quae deciderant patula Iovis arbore, glandes.
 Ver erat aeternum, placidique tepentibus auris
 mulebant Zephyri natos sine semine flores;
 mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
 110 nec renovatus ager gravidis canebat aristas:

84—86 (pronaque ... vultus) *Lact. Div. Inst. 2.1.15; Isidorus Orig. 11.1.5; Beda in Genesim 1.786; Io. Saresber. Policrat. 8.24 (Webb II 414); Hugo St. Vict. De Beat. 3.59; alti saec. XII; hunc locum etiam reserperunt Augustinus Trinit. 12.1.9 et Avitus 1.69—70 || 100 (mollia ... otia) hunc versum imitatur Orientius Comm. 2.339 || 105 (duris ... rubetis) *Petrus Prolog. 35.3**

[81—133 $\alpha \epsilon \pi$ **ELMNPWU**] 82 pluvialibus α fluvialibus **A** || 91—93 *proce-*
bent **F²MW om. A** (*in marg. LN²PU*) || 92 legebantur **F²W²** ligabantur **A** ||
 94 viserat α visereb ϵ || 99 erant α || 100 secure **LWU** || 103 cogente] cultore **L²** ||
 106 morae] *forma* α || 107 austris **NP**

flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,
 flavaque de viridi stillabant ilice mella.
 Postquam Saturno tenebrosa in Tartara misso
 sub Iove mundus erat, subit argentea proles,
 115 auro deterior, fulvo prefiostor aere.
 Iuppiter antiqui contraxit tempora veris,
 perque hiemes aestusque et inaequalis autumnos
 et breve ver spatium exegit quattuor annum.
 tum primum siccis aer fervoribus ustus
 120 canduit, et ventis glacies adstricta pendit;
 tum primum subiere domos: domus antra fuerunt
 et densi frutices et vineetae cortice virgae;
 semina tum primum longis Cerealia sulcis
 obruta sunt, pressique iugo genuere iuveni.
 125 Tertia post illam successit aenea proles,
 saevior ingenis et ad horrida promptior arma,
 non scelerata tamen; de duro est ultima ferro.
 protinus irrupit venae peioris in aevum
 omne nefas, fugere pudor verumque fidesque;
 130 in quorum subiere locum fraudesque dolique
 insidiarum et vis et amor sceleratus habendi.
 vela dabat ventis nec adhuc bene noverat illos
 navita, quaque diu steterant in montibus alvis,
 fluctibus ignotis insultare carinae,
 135 communemque prius ceu lumina solis et auras
 cautus humum longo signavit limite mensor.
 nec tantum segetes alimentaque debita dives
 posecebatur humus, sed itum est in viscera terrae,
 quasque recondiderat Stygisque admoverat umbris,
 140 effodiuntur opes, irritamenta malorum;

111 (flumina iam ... ibant) *Lact. Div. Inst. 5.5.7* || 111—112 (flumina iam ...
 mella) *hunc locum reserperit Hieron. in Is. 9.30 || 131 (amor ... habendi) hunc lo-*
cum reserperunt Prudentius Psych. 478 et Paulinus Nol. c. 6.243 || 138—140 (vis-
cera ... opes) hunc locum reserperit Lact. Div. Inst. 7.3.9; (viscera terrae) etiam
*Paulinus Petricorda Vita Martini 1.269 || 140 (effodiuntur ... malorum) *Mico**
*Exempla Div. Auc. 152; *Wallerus de Cast. Sat. 7.3.4**

[$\alpha \epsilon \pi$ **ELMNPWU**] 114 subit $\alpha \epsilon$ **ENP** subitque **MN²UW** subit hinc **L** ||
 118 et] *in N²* || 119 tunc **NU** || 121 tunc **N** | domos] *domus* **EMW¹h** || 125 illas
IP illa **U** | surrexit **W** || 129 fugere] fugique α || 131 invidiarum **U** || 132 da-
 bat **LMNWUW** dabant $\alpha \epsilon \epsilon \pi$ **EPe** | neque $\alpha \epsilon \pi$ **Nue** || 134 exultavere α ||
 135 aerae ϵ **LM²Pe** aura **W** || 138 in] *per N*

iamque nocens ferrum ferroque nocentius aurum
 proderat: prodit bellum, quod pugnat utroque,
 sanguineaque manu erepita concutit arma.
 vivitur ex rapto; non hospes ab hospite tutus,
 145 non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est.
 imminet exitio vir coniugis, illa mariti;
 lurida terribiles miscent aconita novercae;
 filius ante diem patris inquit in annos
 150 ultima caelestium, terras Astraëa reliquit.

Neve foret terris securior arduus aether,
 adfectasse ferrum regnum caeleste Gigantas
 atlaque congestos struxisse ad sidera montes.
 tum pater omnipotens misso perfrigit Olympum
 155 fulmine et excussit subiectae Pelion Ossae;
 obruta mole sua cum corpora dira iacerent,
 perfusam multo natorem sanguine Terram
 immaduisse ferrum calidumque animasse cruorem
 et, ne nulla suae stirpis monumenta manerent,
 160 in faciem vertisse hominum. sed et illa propago
 contemptrix superum saevaeque avidissima caedis
 et violenta fuit: seires e sanguine natos.
 Quae pater ut summa vidit Saturnius arce,
 ingemit et facto nondum vulgata recenti
 165 foeda Lycæoniæ referens convivia mensae
 ingentes animo et dignas Iove concepit iras
 conciliumque vocat; tenuit mora nulla. vocatos.
 est via sublimis caelo manifestata sereno:
 lactea nomen habet candore notabilis ipso;
 170 hac iter est superis ad magni tecta Tonantis
 regalemque domum: dextra laevaque deorum

144—148 (non hospes ... annos) *Seneca Ira 2.9.2*; 144—146 (non hospes ... ma-
 riti) *Seneca Benef. 5.15.3* || 144 (vivitur ... tutus) *Walterus de Cast. Sat.*
 5.13.4 || 149 (caede madentes) *imitatur Claudius Marius Victor 2.252* || 150 (ulti-
 ma ... reliquit) *hanc locum respectu Io. Saresber. Policrat. 7.21 (Webb II 200)* ||
 167 (tenuit ... vocatos) *imitatur Fortunatus 8.3.201*

[αε π ELMNP UW] 144 raptu ε || 146 incurrit e | desiderat annos P || 149 ma-
 dentis α N || 152 gigantes α E N¹ P² U gigantes π LMN² P² W || 154 omnipotens N ||
 165 subiectae α M¹ subiecto A subiectum Le || 166 om. ε || 169 suae] terrae ε || 161 sae-
 vaeque om. M || 163 vidit summa NU || 165 mensae] cenae E U e || 166 animo et
 α ε π N¹ U animo (et eras. E_h, om. P) EPH animos et ε LMN² W | Love om. MN

atria nobilium valvis celebrantur apertis,
 plebs habitat diversa locis: hac parte potentes
 caelicolae clarique suos posuere penates;
 175 hic locus est, quem, si verbis audacia detur,
 haud timeam magni dixisse Palatia caeli.
 ergo ubi marmoreo superi sedere recessu,
 celsior ipse loco sceptroque immixtus eburno
 terrificam capitis concussit terque quaterque
 180 caesariem, cum qua terram, mare, sidera movit;
 talibus inde modis ora indignantia solvit:

'Non ego pro mundi regno magis anxius illa
 tempestate fui, qua centum quisque parabat
 185 incere anguipedum captivo braccia caelo.
 nam quamquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
 corpore et ex una pendebat origine bellum;
 nunc mihi, qua totum Nereus circumsonat orbem,
 pendendum est mortale genus: per flumina iuro
 190 infera sub terras Stygio labentia iuco,
 cuncta prius temptata, sed immedicabile corpus
 ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.
 sunt mihi semidei, sunt, rusticæ numina, Nymphæ
 Faunique Satyrique et monticolæ Silvani,
 195 quas, quoniam caeli nondum dignamur honore,
 quas dedimus certe terras habitare sinamus.
 an satis, o superi, tutos fore creditis illos,
 cum mihi, qui fulmen, qui vos habeoque regoque,
 struxerit insidias notus feritate Lycaon?'

Confrimere omnes studiisque ardentibus ausum
 200 talia deposcunt: sic, cum manus impia sævit
 sanguine Caesareo Romanum extinguere nomen,
 attonitum tanto subitæ terrore ruinae

173—174 (plebs ... a [hac SH] fronte ... penates) *Lact. Div. Inst. 1.16.12* ||
 184 (inire ... caelo) *imitatur Io. Saresber. Policrat. 7.1 (Webb II 94)* ||
 191 (ne ... trahatur) *Alanus de Ins. Antisl. 6.324*

[194—199 αε ELMNP UW] 173 hac parte α hac fronte ε π NP U² a fronte
 ELM U¹ W || 176 caeli] regis M² N³ P U² || 178 ipse] ille N || 180 temptata α L
 (N¹) temptanda A | corpus α E LM P U² vulnus π E L³ N³ (in ras.) W³ e || 191 est
 om. α N² || 194 nondum caeli P | dignantur W || 196—202 om. N folio amisso,
 suppl. N⁴ || 198 struxerat U || 199 confrimere *Vat. 11457* confrimere A |
 que om. U || 202 tanto subito W tantæ subito ε L